

КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР
ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Судакова

Валентина Миколаївна

доктор філософських наук,
завідувач відділу
Інституту культурології
Національної академії мистецтв
України

Судакова

Валентина Николаевна

доктор философских наук,
заведующая отделом
Института культурологии
Национальной академии искусств
Украины

Valentyna Sudakova

Doctor of Philosophy, Head of the
Department, Institute
of Culturology, National Academy
of Arts of Ukraine

***Анотація.** У статті представлені результати теоретичного дослідження, спрямованого на визначення умов і тенденцій розвитку взаємодій між індивідуальними та колективними суб'єктами суспільного життя в сучасному культурному просторі, а також на аналіз ціннісних детермінант відтворення його простору в умовах глобалізації. Автором аргументуються висновки щодо безпосереднього впливу культурної глобалізації на процеси формування в сучасних полікультурних суспільствах нових проявів соціальної напруженості; також розглядаються проблеми концептуалізації понять культурного простору та простору культури, ідентифікації їх базових онтологічних ознак і, відповідно, простір культури визначається як сукупність культурно легітимізованих цінностей ненасильницького, мультикультурного співіснування. У статті аналізується криза культурних детермінант зростання глобальної конкуренції, що посилює і специфікує нові прояви соціальної напруженості та актуалізує пошук умов і засобів підтримки соціальної солідарності.*

Автор доводить, що в останні десятиліття, на відміну від класичного розуміння солідарності, яке загалом пояснює колективістську сутність будь-якого суспільства, сформувались і поширюються концептуальні погляди стосовно двох нових типів солідарності: "неоліберального" та "інноваційного". У статті здійснена ідентифікація специфічних онтологічних ознак кожного типу та дано обґрунтування їх інтегративного потенціалу в контексті посилення практичної значущості творчої діяльності індивідуальних та колективних соціальних суб'єктів, що реально сприяє збагаченню наявних культур та створенню унікальних технічних, технологічних, мистецьких та духовних "продуктів". Ці два нові типи солідарності певним чином конституують нові стимули модернізації двох моделей політики мультикультуралізму: 1) ліберальної та 2) прагматичної. Науковий пошук відповідей на питання можливості реальної модернізації вказаних "моделей" актуалізує потребу цілеспрямованого створення певних умов, форм та засобів більш-менш безпечного об'єднання носіїв різних культурних традицій і цінностей, їх ненасильницької інтеграції в "культурний простір" сучасних суспільств як держав-націй з метою стабільного відтворення миролюбних форм спілкування, комунікацій та взаємодій на засадах гуманізму та антропологічної єдності. Підкреслено, що не лише політичні, економічні, правові чинники, але й презентаційні, медійні, художньо-мистецькі, етизовані та естетизовані форми й стилі мислення та поведінки людей відіграють важливу інтеграційну роль та ефективно впливають на про-

цеси соціальної консолідації та гуманізації суспільного життя.

Ключові слова: глобалізація, культурна глобалізація, культурний простір, міжкультурна комунікація, полікультурне суспільство, соціальна напруженість, соціальна солідарність, типи солідарності, мультикультуралізм, моделі мультикультуралізму.

Постановка проблеми. Відомо, що інтенсифікація глобалізаційних процесів породжує нові різноманітні форми комунікацій у просторі міжнаціональних, міжкультурних, міждержавних відносин. Новітні інноваційні інформаційно-технологічні зміни також є важливими чинниками, які змінюють традиційні моделі комунікацій між індивідуальними та колективними суб'єктами суспільного життя. Посилення глобальної конкуренції та соціального впливу транснаціональних інституцій спричинюють появу й поширення різноманітних міжкультурних конфліктів. Ці конфлікти стимулюють розвиток нових форм соціального насильства соціальної напруженості в сучасних полікультурних суспільствах. Виникають ризики непередбачених соціальних наслідків індивідуальної та колективної діяльності, дослідження яких, на думку багатьох відомих учених, обумовлює необхідність розробки інноваційних концептуальних підходів до подальшого наукового вивчення тенденцій відтворення глобального культурного простору та до дослідження його інтегративного потенціалу. Специфіку даного простору зараз важливо розуміти не лише в концептуальних координатах його усталеного розуміння як глобального символічного універсуму, який традиційно позначається поняттям “світова культура”. Новітній “просторовий поворот” (spatialturn) інноваційних культурологічних досліджень, як справедливо зазначає А. Асман, слід пов'язувати з їх пізнавальною орієнтацією на вивчення функціональної ролі міжкультурних взаємодій та комунікацій, інтегральну сукупність яких і можна назвати глобальним культурним простором [1, 139–140].

Вочевидь, що ці дослідження також повинні бути певним чином змістовно пов'язані з концептуальною аргументацією практичної необхідності утвердження та пропагування соціокультурних цінностей виразної гуманітарної спрямованості, без яких неможливе цивілізоване співіснування сучасних суспільств як соціальних систем різного типу. Такими цінностями, на думку відомих західних культурологів [2; 3; 4], є цінності соціальної со-

лідарності, толерантності, збереження культурної спадщини та культурного багатоманіття, а також цінності мирного ненасильницького співіснування, які підтримуються конвенціональними нормами чинної системи міжнародного права та конструктивними формами міжкультурних комунікацій.

Мета цієї статті з урахуванням змісту представлені позиції полягає у визначенні наукових засад концептуального підходу до вивчення тенденцій формування та розвитку культурного простору взаємодій та комунікацій між індивідуальними й колективними суб'єктами суспільного життя та специфіки ціннісних детермінант його відтворення в умовах глобалізації.

Вклад основного матеріалу. Насамперед слід зазначити, що в останні десятиліття наукові інтереси багатьох культурологів, соціологів та інших вчених-суспільствознавців безпосередньо пов'язуються з дослідженням проблематики прагматичної ефективності новітніх програм політики мультикультуралізму та визначенням інтегративного потенціалу міжкультурних взаємодій у сучасних умовах посилення процесу культурної глобалізації. Наочним проявом таких наукових інтересів стало активне введення у науковий обіг і широке використання таких понять, як “полікультурність”, “мультикультуралізм”, “культурна єдність”, “солідарність”, “культурний діалог”, “культурний обмін” та ін. Змістовні характеристики цих понять мають і певний естетичний вимір, оскільки ці характеристики специфічним чином відображують глобальний універсалізм мистецьких практик як конструктивного елемента онтологічної основи глобальної соціокультурної єдності людства.

Основною категорією культурології як соціогуманітарної науки є категорія “культура”. Ця категорія, як відомо, є надмірно широкою за своїм концептуальним обсягом науковою абстракцією. Саме тому вченими-суспільствознавцями постійно вводяться у науковий обіг поняття з більш конкретним концептуальним змістом. Сама необхідність такої наукової роботи, на думку Г. Бехмана, є наслідком усвідомлення важливості дослідження специфіки

якісно нових культурних форм життя людей, обумовлених глобальним суспільним розвитком та науково-технічним прогресом [4, 112–117]. Так, наприклад, в останні роки все активніше використовуються поняття “культурний простір” та “простір культури”. У переважній більшості випадків ці поняття використовуються вченими як синоніми, однак зараз їхній зміст, враховуючи реалії глобалізованого соціокультурного простору міжкультурних взаємодій і комунікацій, потребує певного аналітичного розрізнення та смислової корекції.

Вочевидь, будь-яке соціокультурне середовище можна назвати “простором”, якщо воно існує як цілісна, структурована і стабільно відтворювана реальність взаємодій індивідуальних та колективних суб’єктів культуротворення. У структурному вимірі культурний простір формується й відтворюється через глобалізовані взаємодії й комунікації різних груп і спільнот, які розрізняються за ознаками мови, віри, традицій, цінностей. Своєрідність культурних ознак у таких групах відображається в поняттях “молодіжна культура”, “професійна культура”, “масова культура”, “релігійна культура”, “культура побуту”, “культура дозвілля”, “фізична культура” тощо. На наш погляд, поняття “культурний простір” дозволяє більш детально з’ясувати перспективи розвитку процесу культурної глобалізації як наслідку посилення міжкультурних взаємодій, інтернаціоналізації та інтеграції культурного життя окремих країн великих регіонів (Європи, Америки, Азії та ін.).

Поняття “простір культури”, на наш погляд, є пізнавальним інструментом відображення специфічних реалій функціонування та розвитку культури як процесу й результату суперечливого співіснування різноманітних культурних об’єднань, спільнот у межах законодавчо визначеної території окремого суспільства як нації-держави. Саме тому необхідно постійно враховувати, що, незважаючи на наступ глобалізованих практик, держави мають кордони й не тільки територіальні, але й ментальні, культурні. У кращому випадку культурна політика держави націлена на встановлення більш-менш комфортних умов для розвитку культури всіх або майже всіх етнічних, расових та національних спільнот, культурні “досягнення” (традиційні або модернізовані) яких конкретизуються в понятті “національний простір культури”. Український культуролог О. Гриценко пропонує аналізувати на-

ціональний простір культури як систему, складовими елементами якої є творці культурно-мистецьких цінностей, виробники культурно-мистецьких товарів і послуг, канали та мережі культурної комунікації, споживачі культурного продукту та інституції регулювання культурних практик [5, 18].

Не можна заперечувати те, що новітні тенденції економічної, політичної та культурної глобалізації мають різну соціальну спрямованість і виразно відрізняються поліфункціональністю чинників глобальної трансформаційної динаміки. Саме тому сучасні суспільства як соціальні системи аграрного, індустріального та постіндустріального типу загалом є суспільствами полікультурними, з виразною багатоманітністю форм взаємодій та комунікацій між носіями різних культур, що породжує специфічні труднощі організації суспільного життя та драматичні соціокультурні наслідки.

Серед таких драматичних наслідків, на наш погляд, є наявна *криза культурних детермінант політико-правової бази організації системи сучасних міжнародних відносин* [6]. У даному зв’язку важливо вказати на, по суті, фактичну руйнацію усталених традиційних практик укладання міжнародних угод, конвенцій та договорів на принципах “братерства”, “дружби”, “гарантій безпеки” та “територіальної цілісності”, “взаємодопомоги”. Десятиліття тому назад не можна було навіть уявити, що в умовах і нині чинного договору між Україною й Росією про “дружбу і співробітництво” стане можливою анексія Криму та агресія на Донбасі. Однак дана ситуація не є якимось унікальним випадком. Зазначимо, що посилення глобальної конкуренції в більшості випадків стимулює укладання різноманітних так званих “партнерських угод” кон’юнктурного та ситуативного характеру, які в умовах посилення глобальних нерівностей не є надійними гарантіями підтримки державного суверенітету різних країн глобалізованого світу [6, 283–285]. На дану обставину також звертають увагу у своїх монографіях М. Михальченко та Ю. Савельєв [7; 8]. Тому не буде перебільшенням заявити, що систему фундаментальних детермінант процесу організації міжнародних відносин найбільш адекватно характеризує феномен соціальної напруженості.

Варто відзначити, що активне залучення в науковий дискурс поняття “соціальна напруженість” загалом обмовлене потребою більш конкретного й

точного розуміння специфіки організаційних засад сучасного світового порядку, оскільки відносини між різними суспільствами й державами не можуть визначитися лише дихотоміями “ворожеча — дружба”, “війна — мир”. Породжені глобалізацією багатомірні взаємини потребують нової, більш поміркованої, лексики в дусі так званої “політкоректності”. Не випадково йучені, і політики почали використовувати термін “соціальна напруженість”, як наукову абстракцію, що дозволяє більш точно виявити й визначити характерні суперечливі реалії міжкультурних та міждержавних відносин. Вочевидь, що зараз далеко не всі державні або суспільні спільноти ворогують, але майже всі вони переживають, обумовлені існуючою глобальною конкуренцією, певні ситуації посилення чи послаблення соціальної напруженості.

Основні характеристики поняття “соціальна напруженість”, як вже відзначалося нами [9], загалом відображають певну систему специфічних суперечностей новітніх мультикультурних практик. Такі суперечності доцільно розглядати як типові причинні онтологічні джерела актуалізації: 1) насилля, 2) соціальної ексклюзії, 3) соціальної нерівності, 4) протестної поведінки, 5) конфліктних взаємодій, 6) глобальних та локальних ризикових ситуацій з непередбачуваними соціокультурними наслідками деструктивного характеру [9, 83–84]. Зазначимо також, що авторитетні західні вчені у своїх працях [10; 11; 12; 13] запропонували нові перспективні дослідницькі стратегії наукової розробки теми соціальної напруженості в контексті певних інноваційних ідей. У даному зв’язку, вочевидь, доцільно звернути увагу на зміст трьох таких важливих ідей:

- По-перше, це ідея гносеологічного розвитку сучасних суспільних наук “поза суспільствами” (Дж. Уррі [10], У. Бек [11]). Концептуальний вираз цієї ідеї полягає в аргументації дослідницької позиції, згідно з якою всі сучасні суспільства як нації-держави під впливом глобалізації втрачають свою “органічну” природу, а також ознаки функціональної автономності та самодостатності. Саме тому соціологічний аналіз, який обмежується вивченням окремих суспільств, є архаїчним. Легко зрозуміти, що відповідно до цієї позиції *соціальна напруженість є атрибутивним наслідком сучасного процесу глобалізації та “нових мобільностей”*.

- По-друге, це ідея “реорганізації соціально-

го” (Б. Латур [12]). Ця ідея відображає необхідність радикального переосмислення онтологічних особливостей соціальності в умовах інтенсивного розвитку соціальних мереж, які формують нові інтерактивні моделі соціальних взаємодій та міжкультурних комунікацій. У зв’язку з цим також важливо враховувати той факт, що процеси віртуалізації суспільного життя позитивно стимулюють потенціал агентності індивідуальних та колективних соціальних суб’єктів та розширюють можливості їх участі, інклюзії (включення) в наявні системи глобальних, регіональних та локальних соціальних практик. Проте таке включення часто носить симулятивний характер і реально перетворюється на форми соціального відчуження та соціального відторгнення. Так бажання й дії мігранта чи біженця, які спрямовані на досягнення мети, стати членом розвинутого суспільства у більшості випадків реально натикаються на механізми соціального відторгнення (ексклюзії) як функціональну систему економічних, політико-правових та соціокультурних обмежень. Суперечлива комбінація цих бажань і дій та функціональних механізмів соціальної ізоляції, як ми вважаємо, є важливим джерелом соціальної напруженості. З погляду такого концептуального розуміння *соціальна напруженість є онтологічним проявом суперечностей між інклюзивним та ексклюзивним типами ідентичності індивідуальних та колективних соціальних суб’єктів*.

- По-третє, важливо також указати на концептуальну значущість ідеї радикального посилення тенденції індивідуалізації суспільного життя. Концепція “індивідуалізованого суспільства”, яка запропонована З. Бауманом, є виразним відображенням основних характеристик цієї ідеї [13, 2–14]. Ця концепція виразно спрямовує науковий пошук: 1) на вивчення домінуючого впливу персоніфікованих (індивідуалізованих) соціальних практик на процеси організації соціального порядку сучасних суспільств; 2) на дослідження процесу становлення меритократичного профілю соціальної структури як результату індивідуального вибору, який обумовлюється процесом накопичення людиною культурного капіталу та його практичного використання як певних “життєвих значень” (life-meanings). Важливо взяти до уваги, що зростання впливу персоніфікованих соціальних практик фактично призводить до радикальних змін та руйнації наявних традиційних форм соціальної інтеграції, що обу-

мовлено процесами формування нових індивідуальних каналів соціальної мобільності. Вочевидь, що певна система подібних радикальних змін та руйнацій також є специфічним джерелом соціальної напруженості, яка може спричинювати появу різних форм соціальних конфліктів та протестної поведінки, тобто *соціальна напруженість є специфічним наслідком радикального посилення тенденції індивідуалізації суспільного життя.*

Таким чином, важливо враховувати, що сучасний глобалізований простір культури відтворюється через актуалізацію певних форм соціальної напруженості. Саме тому нинішній процес культурної глобалізації не є процесом глобальної культурної єдності людства. Звідси й саме поняття “культурна глобалізація” є пізнавальним засобом ідентифікації певних просторових ареалів за ступенем поширення культурної дифузії, яка драматично поглиблюється внаслідок: 1) радикальної інтернаціоналізації способів та стилів життя людей, 2) розвитку міжнародних інституціональних систем виробництва, ринку праці, фінансового ринку, торгівлі, масової комунікації та ЗМІ, охорони здоров’я, правового захисту гуманітарної допомоги, освіти, туризму.

Слід указати, що в соціології, соціальній філософії, культурології в останні роки поняття “глобальна культурна єдність” доволі часто використовується, як специфічний концептуальний аналог категорії “соціальна солідарність”. Вона, дійсно, відображає реалії певної соціальної єдності окремих осіб та соціальних груп як інтегрального результату їх культури мирного співіснування на базі спільних для них потреб, інтересів, ідеалів і цінностей. Зазначимо, що різноманітні аналітичні описи соціальної солідарності різних спільнот у сучасних полікультурних суспільствах найчастіше здійснюються на основі широкого використання принципів ліберальної ідеології, яка загалом націлює на розуміння солідарності як фундаментальної соціальної цінності та бажаної мети соціального прогресу. Тому в різних демократичних політичних програмах організації мирного та ненасильницького суспільного устрою поняття солідарності часто використовується для підкреслення загальної інтегративної основи суспільного життя.

У сучасних наукових дослідженнях пропонуються різні визначення терміну “солідарність”. Так Гр. Кроу у своїх працях [14; 15] аналізує різні семантичні значення цього терміна, які історично

формувались у відповідності до певних наукових або ідеологічних преференцій учених. Він підкреслює, що О. Конт та його послідовник Е. Дюркгейм уважали, що солідарність — це “природний” стан суспільства, який є необхідним результатом поділу суспільної праці і є об’єктивно мотивованим типом зв’язку між працівниками, що усвідомлюють необхідність обміну продуктами своєї праці. Основоположники марксизму тлумачили “солідарність” як єдність певної соціальної спільноти, що виникає на основі об’єктивно наявного інтересу й стає мобілізаційною силою колективних дій. Маркс, зокрема, використовував поняття “солідарність” для визначення стану колективної єдності, єдності пролетаріату. У сучасних теоріях раціонального вибору поняття “солідарність” відображає важливі властивості феномену групової свідомості та групової дії, заснованої на ототожненні індивідів з “власною” групою/спільнотою, наслідком чого є свідоме делегування людьми частини своїх прав у обмін на колективний захист своїх інтересів [14, 4–29; 15, 52].

Вочевидь, що в суспільній свідомості солідарність має морально позитивне значення як ознака взаєморозуміння між членами суспільства, як чинник забезпечення мирного співіснування і як індикатор загальної потреби людей жити разом. Ми згодні з О. Вайдгріном, який досліджує солідарність як специфічну стратегію соціального обміну. На його думку, солідарність у її основних онтологічних вимірах має певні прояви: “по-перше, у відчутті людиною взаємозв’язку з іншими членами групи, характеризується відчуттям “ми”, почуттям єдності; по-друге, солідарність — це й результат згоди людей на певні спільні дії для реалізації власних інтересів” [16, 775]. Загалом, солідарність — це єдність переконань та дій, взаємодопомоги та підтримки членів соціальної групи на основі спільних інтересів та необхідності досягнення загальних цілей групи; це колективна відповідальність, а також активна симпатія й підтримка будь-яких суспільно значущих дій та думок.

Беручи до уваги аналізовані концептуальні позиції, ми хотіли б підкреслити, що в умовах новітньої хвилі глобалізації в сучасних полікультурних суспільствах формуються і утверджуються два нові типи солідарності. Ми вважаємо, що в останні десятиліття сформувався й поширюється, по-перше, “*неоліберальний тип солідарності*”, який у його онтологічних проявах є специфічною формою со-

ціальної інтеграції через специфічну боротьбу людей за пріоритетне утвердження певних культурних цінностей та ідеалів, боротьбу за приналежність до більш “високої”, більш “якісної” культури. Інший — “інноваційний тип солідарності” базується на позитивному ефекті збереження культурної багатоманітності та збагачення наявних культур шляхом інноваційної та творчої діяльності суб’єктів, які створюють унікальні технічні, технологічні, мистецькі та духовні продукти.

Ці нові два типи солідарності певним чином створюють стимули модернізації двох моделей політики мультикультуралізму: 1) ліберальної та 2) прагматичної. Науковий пошук відповідей на питання можливості реальної модернізації вказаних “моделей” актуалізує потребу цілеспрямованого створення певних умов, форм та засобів більш-менш безпечного об’єднання носіїв різних культурних традицій і цінностей, їх ненасильницької інтеграції в “культурний простір” суспільств як держав-націй з метою стабільного відтворення миролюбних форм спілкування, комунікацій та взаємодій на засадах гуманізму та антропологічної єдності [17, 188–189].

Проте слід указати, що наукове використання терміна “єдність” у дослідженнях політики мультикультуралізму викликає певні сумніви. За розуміння суттєвого теоретичного, ідеологічного й онтологічного значення цього терміна вважаємо необхідним звернути увагу на його суперечливий зміст. По-перше, слід указати, що поняття “єдність” у суто епістемологічному вимірі не має статусу наукової категорії. Це певна метафора, яка специфічним чином відображає буденне розуміння сумісності, поєднання, сполучення; таке розуміння не може задовольнити науковців, тому що не дозволяє відповісти на декілька питань, які є важливими у контексті нашого дослідження. Стисло перелічимо такі: Чи реально існує “єдність” як певна онтологічна соціокультурна система? Чи це — певний стан цієї системи, чи тільки можливість існування такого стану? Єдність — це однаковість, гомогенність чи специфічне поєднання різнорідного? Це — мета культурного розвитку суспільства чи норма культурного життя? Якими є умови збереження єдності, і як її можливо модернізувати? Які культурні суб’єкти здатні забезпечити і підтримувати єдність, та, загалом, єдність — це позитивна чи негативна ознака культурної системи? У даному

зв’язку доцільно нагадати, що “морально-політична єдність радянського народу” декларувалась і насаджувалась усіма інститутами радянської влади як безумовне благо, однак реальним благом вона не була, більш того, — була засобом формування одномірної людини та тоталітарного суспільства [17, 184].

По-друге, слід враховувати, що стан, структура, інші системні ознаки соціокультурного простору в різних країнах суттєво різняться. Наприклад, соціокультурний простір сучасного українського суспільства є доволі складним для вивчення об’єктом. Безумовно, це — простір суперечливого протистояння конфліктуєчих світоглядів, культурних традицій, цінностей, ідеологічних настанов. Їх “поєднання” є майже неможливим. Тому категорія “єдності” в розумінні “умови”, або мети соціокультурного розвитку суспільної системи, потребує обережного використання, оскільки майже завжди сприймається як прояв гомогенізації. Проте життя показує, що в культурному просторі України є сфера, де панує істинна творча єдність. Це — сфера художнього життя. Митці, художники, архітектори, письменники, музиканти, представники інших творчих професій виступають суб’єктами об’єднань, згуртованість яких базується на загальних “культурних константах”, які поділяє кожна творча індивідуальність — права на художню, мистецьку креативність, індивідуальність, ексклюзивність, унікальність, незалежність у виборі моделі, матеріалу, засобів самопрезентації й самовираження тощо. Очевидний об’єднуючий потенціал українців демонструють традиційні національні свята, обряди, ігри, звичаї, ритуали.

На прикладі розвитку українського суспільства доволі виразно висвітлюються проблеми захисту культурної незалежності, культурної самобутності. Проте доводиться констатувати: зараз мовно-культурний, ціннісно-культурний, інформаційно-культурний простір України не є єдиним або цілісним; він залишається недостатньо наповненим національним культурним продуктом. Це обумовлює істотні відмінності у системах цінностей, ставленні до історії, героїв, трагедій, відмінності у сприйнятті майбутнього, культурної спадщини. Ці відмінності склалися й існують, а іноді навіть посилюються як наслідок поглиблення соціальних нерівностей між населенням окремих регіонів країни, між великими соціальними групами. Тому проблематика

єдності культурного простору України є особливо актуальною в аспектах конструктивного вирішення практичних завдань формування національної ідентичності та розвинутої національної культури.

Висновки.

1. Новітні процеси глобалізації суттєво змінюють традиційні моделі комунікацій між індивідуальними та колективними суб'єктами суспільного життя, спричинюють появу й поширення різноманітних міжкультурних конфліктів та соціальної напруженості в сучасних полікультурних суспільствах. Перспективну стратегію розвитку сучасних культурологічних досліджень слід пов'язувати з розробкою інноваційних концептуальних підходів до подальшого наукового вивчення тенденцій відтворення глобального культурного простору як специфічної глобалізованої системи міжкультурних взаємодій та комунікацій.

2. В умовах глобалізації формуються та утверджуються якісно нові культурні форми життя людей та відповідні їм простори міжкультурних комунікацій. З метою дослідження полікультурного устрою сучасних суспільств доцільним є аналітичне розмежування понять “культурний простір” та “простір культури”. Поняття “культурний простір” дозволяє більш детально з'ясувати перспективи розвитку процесу культурної глобалізації як наслідку посилення міжкультурних взаємодій, інтернаціоналізації та інтеграції культурного життя окремих суспільств як держав-націй. Поняття “простір культури” є пізнавальним інструментом відображення специфічних реалій функціонування та розвитку культури як процесу й результату суперечливого співіснування різноманітних культурних об'єднань, спільнот у межах законодавчо визначеної території окремого суспільства як нації-держави, тобто простір культури це ціннісна “платформа” цивілізації як сукупність легітимізованих цінностей ненасильницького співіснування.

3. Важливим наслідком процесу глобалізації є криза культурних детермінант політико-правової бази організації системи сучасних міжнародних відносин, яка проявляється в руйнації усталених традиційних практик укладання міжнародних угод, конвенцій, та договорів на принципах “братерства”, “дружби”, “гарантій безпеки” та “територіальної цілісності”, “взаємодопомоги”. Посилення глобальної конкуренції стимулює укладання різноманітних “партнерських угод”, які не є надійни-

ми гарантіями підтримки державного суверенітету різних країн глобалізованого світу. Саме систему фундаментальних детермінант процесу організації міжнародних відносин найбільш адекватно характеризує феномен соціальної напруженості.

4. В останні десятиліття сформувався й поширюється, по-перше, “*неоліберальний тип солідарності*”, який у його онтологічних проявах є специфічною формою соціальної інтеграції через специфічну боротьбу людей за пріоритетне утвердження певних культурних цінностей та ідеалів, боротьбу за приналежність до більш “високої”, більш “якісної” культури. Інший — “*інноваційний тип солідарності*” базується на позитивному ефекті збереження культурної багатоманітності та збагачення існуючих культур шляхом інноваційної та творчої діяльності суб'єктів, які створюють унікальні технічні, технологічні, мистецькі та духовні продукти.

5. Ці два, нові типи солідарності певним чином створюють стимули модернізації двох моделей політики мультикультуралізму: 1) ліберальної та 2) прагматичної. Науковий пошук відповідей на питання можливості реальної модернізації вказаних “моделей” актуалізує потребу цілеспрямованого створення певних умов, форм та засобів більш-менш безпечного об'єднання носіїв різних культурних традицій і цінностей, їх ненасильницької інтеграції в “культурний простір” сучасних суспільств як держав-націй з метою стабільного відтворення миролюбних форм спілкування, комунікацій та взаємодій на засадах гуманізму та антропологічної єдності.

6. Соціокультурний простір сучасного українського суспільства — це простір, який являє собою суперечливе поєднання різнопланових світоглядних систем, ідеологічних настанов, політичних програм, різних ціннісних орієнтацій, стилів та способів життя. Однак, незважаючи на наявні суперечності культурного життя, культурному простору України є сфера, у якій панує істинна творча єдність. Це — сфера художнього життя. Митці, художники, архітектори, письменники, музиканти, представники інших творчих професій виступають суб'єктами об'єднань, згуртованість/солідарність яких базується на загальних “культурних константах”, які поділяє кожна творча індивідуальність — права на художню, мистецьку креативність, індивідуальність, ексклюзивність, унікальність, не-

залежність у виборі моделі, матеріалу, засобів самопрезентації й самовираження тощо. Очевидний об'єднаний потенціал українського суспільства демонструють традиційні національні свята, обряди, ігри, звичаї, ритуали, тобто важливою умовою його подальшого соціокультурного розвитку виступає пошук засобів підтримки суспільної солідарності,

запобігання її руйнації, коли не тільки політичні, економічні, правові чинники, але й презентаційні, медійні, художньо-мистецькі, етизовані та естетизовані форми, стилі мислення й поведінки відіграють важливу інтеграційну роль, ефективно впливають на процеси соціальної консолідації та гуманізації суспільства.

Література / References:

1. *Assman A.* Introduction to cultural studies. Topics, Concepts, Issues / Aleida Assman. — Berlin: Erich Smidt Verlag, 2012. — 248 p.
2. *Sorrels K.* Intercultural communication, Globalization and Social Justice / Kathryn Sorrels. — Thousand Oaks, California: Sagepubl., 2013. — 290 p.
3. *Theorizing of intercultural communication / W. Gudykunst (ed).* — Thousand Oaks, California: Sagepubl., 2005. — 480 p.
4. *Бехманн Г.* Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Готтхард Бехманн; пер. с нем. А. Ю. Антокольского, Г. В. Гороховой, Д. В. Ефременко, В. В. Каганчук, С. В. Месяц. — 2-е изд. — М.: Логос, 2012. — 248 с.
5. *Гриценко О. А.* Цілісність/єдність національного культурного простору: питома риса чи бажана мета? / Олександр Гриценко // Культурологічна думка: щорічник наук. праць. — Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2016. — № 10. — С. 13–25.
6. *Судаков В. І.* Проблема ідентифікації онтологічних чинників соціальної напруженості в соціологічних теоріях глобалізації / Володимир Судаков // Україна і світ: теоретичні і практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19–20 квітня 2017 р.: ред. кол.: М. М. Поплавський (голова), О. І. Костира (заст. голови) [та ін.] — Ч. 11. — К.: Вид. центр. КНУКіМ, 2017. — С. 283–291.
7. *Михальченко Н. І.* Великий цивілізаційний взрив на рубежі ХХ і ХХІ століть / Н. І. Михальченко. — К.: Парламентское издательство, 2016. — 504 с.
8. *Савельєв Ю. Б.* Багатомірність сучасності: соціальне включення в оцінці суспільного розвитку / Ю. Б. Савельєв. — К.: Вид. центр КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. — 448 с.
9. *Sudakova V., Sudakov V.* Conceptual prospects of the comparative analysis of multicultural practices / Valentina Sudakova, Volodymyr Sudakov. // Культурологічна думка: щорічник наукових праць. — Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2016. — №10. — P. 82–85.
10. *Urry J.* Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century / John Urry. — London: Routledge, 2000. — 266 p.
11. *Beck U.* World at Risk / Ulrich Beck. — London: SAGE Publ., 2009. — 226 p.
12. *Latour B.* Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory / Bruno Latour. — N. Y.: Oxford Univ. Press, 2005. — 303 p.
13. *Bauman Z.* Individualized Society / Zygmunt Bauman. — Cambridge: Polity Press, 2008. — 272 p.
1. *Assman A.* Introduction to cultural studies. Topics, Concepts, Issues / Aleida Assman. — Berlin: Erich Smidt Verlag, 2012. — 248 p.
2. *Sorrels K.* Inter cultural communication, Globalization and Social Justice / Kathryn Sorrels. — Thousand Oaks, California: Sagepubl., 2013. — 290 p.
3. *Theorizing of intercultural communication / W. Gudykunst (ed).* — Thousand Oaks, California: Sagepubl., 2005. — 480 p.
4. *Bekkmann G.* Sovremennoye obshchestvo: obshchestvo riska, informatsionnoye obshchestvo, obshchestvo znaniy / Gottkhard Bekkmann; per. c nem. A. YU. Antokol'skogo, G. V. Gorokhovoy, D. V. Yefremenko, V. V. Kaganchuk, S. V. Mesyats. — 2-yezd. — M.: Logos, 2012. — 248 s.
5. *Gritsenko O. A.* Tsilisnist'/ednist' natsional'nogo kul'turnogo prostoru: pitoma risa chi bazhana meta? / Oлександр Gritsenko // Kul'turologichna dumka: shchorichnyk nauk. prats'. — Institut kul'turologiyi Natsional'noi akademiyi mystetstv Ukrainy, 2016. — № 10. — S. 13–25.
6. *Sudakov V. I.* Problema identyfikatsiyi ontolohichnykh chynnykiv sotsial'noyi napruzhenosti v sotsiolohichnykh teoriyakh hlobalizatsiyi / Volodymyr Sudakov // Ukrainina i svit: teoretychnii praktychni aspekty diyal'nosti u sferi mizhnarodnykh vidnosyn: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 19-20 kvitnya 2017 r.: red. kol.: M. M Poplavs'kyi (golova), O. I. Kostyrya (zast. golovy) [tain.] — Ch.11. — K.: Vyd. tsentr. KNUKiM, 2017. — S. 283–291.
7. *Mikhal'chenko N. I.* Velikiy tsivilizatsionny vzryv na rubezhe XX i XXI vekov / N. I. Mikhal'chenko. — K.: Parlamentskoye izdatel'stvo, 2016. — 504 s.
8. *Savel'yev Yu. B.* Bahatovymirna suchasnist': sotsial'ne vkluchennya v otsintsi suspil'noho rozvytku / Yu. B. Savel'yev. — K.: Vydtsentr KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2016. — 448 s.
9. *Sudakova V., Sudakov V.* Conceptual prospects of the comparative analysis of multicultural practices / Valentyna Sudakova, Volodymyr Sudakov. // Kul'turologichna dumka: shchorichnyk nauk. prats'. — Institut kul'turologiyi Natsional'noi akademiyi mystetstv Ukrainy, 2016. — № 10. — P. 82–85.
10. *Urry J.* Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century / John Urry. — London: Routledge, 2000. — 266 p.
11. *Beck U.* World at Risk / Ulrich Beck. — London: SAGE Publ., 2009. — 226 p.
12. *Latour B.* Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory / Bruno Latour. — N. Y.: Oxford Univ. Press, 2005. — 303 p.
13. *Bauman Z.* Individualized Society / Zygmunt Bauman. — Cambridge: Polity Press, 2008. — 272 p.

14. Crow Gr. Social solidarities; theories, identities, and social change / Graham Crow. — Buckingham; Open Univ. press, 2002. — 152 p.
15. Crow Gr. Social solidarities s; theories, identities, and social change/ Graham Crow // Sociological Compass. — 2010. — vol. 4 (1). — P. 52–60.
16. Widegreen O. Social Solidarity and Social Exchange / Orjan Widegreen // Sociology. — 1997. — Vol. 31, issue 4. — London; Sage publ. — P. 755–771.
17. Судакова В. М. Полікультурний світ як простір мультикультурних практик: проблематика концептуалізації цінностей ненасильницького співіснування // Валентина Судакова / Культурологічна думка: щорічник наук. Праць. — К.: Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2017. — № 11. — С. 179–192.
14. Graham Crow. Social solidarities; theories, identities, and social change / Graham Crow. — Buckingham; Open Univ. press, 2002. — 152 p.
15. Crow Gr. Social solidarities s; theories, identities, and social change / Graham Crow // Sociological Compass. — 2010. — vol. 4 (1). — P. 52–60.
16. Widegreen O. Social Solidarity and Social Exchange / Orjan Widegreen // Sociology. — 1997. — Vol. 31, issue 4. — London; Sage publ. — P. 755–771.
17. Sudakova V. M. Polikul'turnyy svit yak prostir mul'ty-kul'turnykh praktyk: problematyka kontseptualizatsiyi tsinnostey nenasyl'nyts'koho spivisnuvannya //Valentyna Sudakova /Kul'turolohichna dumka: shchorichnyk nauk. prats'. — K.: Instytut kul'turologiyi Natsional'noyi akademiyi mystetstv Ukrainy, 2017. — № 11. — S. 179–192.

Судакова Валентина Николаевна

Культурное пространство и особенности его воспроизводства в условиях глобализации

Аннотация. В статье представлены результаты теоретического исследования, направленного на определение условий и тенденций развития взаимодействий между индивидуальными и коллективными субъектами общественной жизни в современном культурном пространстве, а также на анализ специфики ценностных детерминант его воспроизводства в условиях глобализации.

Автором аргументируются выводы о непосредственном влиянии культурной глобализации на процессы формирования в современных поликультурных обществах новых проявлений социальной напряженности; также рассматриваются проблемы концептуализации понятий культурного пространства и пространства культуры, идентификации их базовых онтологических признаков и, соответственно, пространство культуры определяется как совокупность культурно легитимизированных ценностей ненасильственного, мультикультурного сосуществования. В статье анализируется кризис культурных детерминант возрастания глобальной конкуренции, которая усиливает и специфицирует новые проявления социального напряжения и актуализирует поиск условий и способов поддержания социальной солидарности.

Автор доказывает, что в последние десятилетия, в отличие от классического понимания солидарности, которое в целом объясняло коллективистскую природу какого-либо общества, сформировались и распространились концептуальные взгляды относительно двух новых типов солидарности: “неолиберального” и “инновационного”. В статье осуществлена идентификация специфических онтологических признаков каждого типа и дано обоснование их интегративного потенциала в контексте усиления практической значимости творческой деятельности индивидуальных и коллективных социальных субъектов, что реально способствует обогащению существующих культур и созданию уникальных технических, технологических, художественных и духовных “продуктов”. Эти два новых типа солидарности определенным образом создают стимулы модернизации двух моделей политики мультикультурализма: 1) либеральной и 2) прагматической. Научный поиск ответов на вопрос о возможности реальной модернизации указанных моделей актуализирует потребность целенаправленного создания определенных условий, форм и средств более или менее безопасного объединения носителей разных культурных традиций и ценностей, их ненасильственной интеграции в “культурное пространство” современных обществ как государств-наций с целью воссоздания миролюбивых форм общения, коммуникаций и взаимодействий на началах гуманизма и антропологического единства. Подчеркнуто, что не только политические, экономические, правовые факторы, но и презентационные, медийные, художественные, этизированные и эстетизированные формы и стили мышления и поведения играют важную интегративную роль, эффективно влияют на процессы социальной консолидации и гуманизации общественной жизни.

Ключевые слова: глобализация, культурная глобализация, культурное пространство, межкультурная коммуникация, поликультурное общество, социальная напряженность, социальная солидарность, типы солидарности, мультикультурализм, модели мультикультурализма.

Valentyna Sudakova

The Cultural Space and the Peculiarities of its Reproduction Under Conditions of Globalization

Summary. *The article presents the results of theoretical research aimed at determining the conditions and trends of the development of interactions between individual and collective actors of social life in the contemporary cultural space. This research also presents the analytical approach to the study of the specific value determinants, which are the important reproductive factors of the cultural space under conditions of globalization.*

The conclusions concerning the direct impact of cultural globalization to the emerging of the new forms of social tensions in the contemporary multicultural societies are substantiated by the author.

The cognitive and the conceptual difference of the “cultural space” and “space of culture” notions is investigated. The cultural space defined as the specific field of culturally legitimized values of non-violent multicultural human coexistence. The existing crisis of cultural determinants of peaceful human coexistence and of social solidarity caused by the growth of global competition are analyzed.

The author argues that in recent decades, in contrast to the classical understanding of the solidarity concept that explains the collective nature of any society, the more concrete new interpretations of the two new types of solidarity have been formed and spread: “neoliberal” and “innovative”.

The article characterizes the specific ontological features of each type and their integrative potential under the context of strengthening of the creative activity by individual and collective social actors who really enrich existing cultures and produce unique technical, technological, artistic and spiritual products. These two new types of solidarity in a certain way constitute important stimulus for the modernization of the two models of multiculturalism: 1) the liberal model of multiculturalism and 2) the pragmatic model of multiculturalism.

Underlined that the scientific search for answers to the question of the possibility of real modernization of these “models” actualizes the need for purposeful creation of certain institutional conditions, forms and means for peaceful communications and non-violent integration of individuals and social groups, who have own different cultural traditions and values, into the “cultural space” of the contemporary societies as nation-states on the basis of humanism and anthropological unity. The author considers that not only political, economic, legal factors, but also public presentation, media, artistic, ethical and aesthetic forms and styles of thinking and of human behavior are an important stimulus for social consolidation and humanization of social life.

Keywords: *globalization, cultural globalization, cultural space, intercultural communication, multicultural society, social tension, social solidarity, types of solidarity, multiculturalism, models of multiculturalism.*